

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УМУМИЙ ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДАГИ РОЛИ ВА ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Абдуғофаров Аббос Равшан ўғли

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси
Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти кафедраси
ўқитувчиси,

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20555837>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil
Ma'qullandi: 28-may 2026 yil
Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEY WORDS

профилактика инспектори,
ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси, умумий
профилактика, ҳуқуқий асос,
жамоат тартиби, маҳалла,
"Хавфсиз ҳовли",
рақамлаштириш.

ABSTRACT

Ушбу мақолада ички ишлар органлари таянч пунктлари профилактика инспекторларининг ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини ташкил этиш ва такомиллаштиришдаги ўрни, уларнинг ҳуқуқий мақоми, соҳага оид қонунчилик асослари ҳамда бугунги кунда тизимни янада самарали қилиш бўйича амалга оширилаётган ислохотлар таҳлил қилинади. Шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишда рақамли технологиялардан фойдаланиш ва жамоатчилик билан ҳамкорлик масалалари ёритилган.

Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этиш жараёнида қонун устуворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш энг олий вазифалардан бири ҳисобланади. Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимида фақат жазо чораларини қўллаш эмас, балки **ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш (профилактика)** стратегик аҳамиятга эга.

Бу борада бевосита халқ ичида, маҳаллаларда фаолият юритадиган **профилактика инспектори** тизимнинг марказий бўғини ҳисобланади. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, "Ҳуқуқбузарликни даволашдан кўра, унинг профилактикаси ва барвақт олдини олиш афзалроқ ва самаралироқдир". Шунинг учун ҳам профилактика инспекторларининг умумий профилактика йўналишидаги фаолиятини ҳуқуқий ва амалий жиҳатдан такомиллаштириш долзарб мавзу бўлиб қолмоқда.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ўз характерига кўра бир неча турларга бўлинади: *умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактика*.

Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси — бу муайян ҳудудда ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига имкон бераётган сабаблар ва шарт-шароитларни аниқлаш, уларни бартараф этиш, шунингдек, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга қаратилган чора-тадбирлар тизимидир.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг даражалари:

Умумий профилактика (Содир этиш сабаб ва шароитларини йўқотиш, ҳуқуқий тарғибот)

Махсус профилактика (Муайян турдаги жиноятларга қарши мақсадли чоралар)

Якка тартибдаги профилактика (Мунтазам қонун бузишга мойил шахслар билан ишлаш)

Виктимологик профилактика (Жабрланувчига айланиш хавфи бор шахсларни ҳимоя қилиш)

Профилактика инспектори ўзига бириктирилган ҳудудда (маҳаллада) умумий профилактикани амалга оширар экан, нафақат жиноятчи шахс билан, балки бутун жамият муҳити, аҳолининг муаммолари ва ижтимоий-иқтисодий омиллар билан ишлайди.

Профилактика инспекторларининг ваколатлари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳамда умумий профилактикани амалга ошириш механизмлари мустаҳкам қонунчилик базасига эга. Ушбу фаолиятни тартибга солувчи асосий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қуйидагилардан иборат:

"Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонун: Ушбу ҳужжат профилактика соҳасидаги фундаментал қонун бўлиб, унда умумий профилактиканинг тушунчаси, уни амалга оширувчи органлар ва уларнинг ўзаро ҳамкорлиги аниқ белгиланган.

"Ички ишлар органлари тўғрисида"ги Қонун: Мазкур қонуннинг алоҳида моддалари айнан профилактика инспекторларининг ҳуқуқий мақоми, жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш бўйича мажбуриятларини мустаҳкамлайди.

ПФ-6316-сон Фармон: Ички ишлар органлари фаолиятини жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш йўналишида мутлақо янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида.

ПҚ-3413-сон Қарор: Ички ишлар органлари таянч пунктлари профилактика инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини таъминлаш бўйича фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида.

Кейинги йилларда қабул қилинган **"Хавфсиз маҳалла"** тамойилини жорий этишга оид қарорлар.

Профилактика инспектори томонидан умумий профилактикани такомиллаштириш қуйидаги муҳим йўналишларни қамраб олади:

1. Ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш

Инспектор маҳалладаги ишсизлик даражаси, оилавий низолар, қаровсиз қолган бинолар, тунги вақтларда ёритилмаган кўчалар каби омилларни таҳлил қилади. Ушбу муаммоларни бартараф этиш бўйича тегишли давлат органлари ва корхоналарга **"Тақдимнома"**лар киритади.

2. Аҳолининг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш (Ҳуқуқий тарғибот)

Умумий профилактиканинг энг самарали воситаси — бу тарғиботдир. Инспектор маҳаллада мунтазам равишда фуқаролар билан учрашувлар ўтказди, янги қабул қилинган қонун ҳужжатларининг мазмун-моҳиятини тушунтиради. Айниқса, бугунги

кунда долзарб бўлган **кибержиноятчилик (пластик карталардан пул ўғирлаш, фиргарлик)** тўғрисида аҳолини огоҳлантириш ишлари бевосита умумий профилактика доирасига киради.

3. Маҳаллабай ва хонадонбай ишлаш тизими

"Хавфсиз ҳовли" ва "Маҳаллабай" тизимлари доирасида ҳар бир хонадоннинг ижтимоий аҳволи ўрганилади. Негаки, кўплаб ҳуқуқбузарликларнинг илдизи оилавий-маиший муаммоларга бориб тақалади.

Умумий профилактика ишларини замон талаблари даражасига кўтариш учун қуйидаги йўналишларда ислохотларни чуқурлаштириш лозим:

6.1. Фаолиятни тўлиқ рақамлаштириш (Смарт-профилактика)

Профилактика инспекторларининг иш вақтини тежаш мақсадида "Е-профилактика", "Е-маъмурий иш" тизимларини янада соддалаштириш ва сунъий интеллект элементларини жорий этиш зарур. Маҳалладаги камералар тизими ("Хавфсиз шаҳар" концепсияси) профилактика инспектори планшетига интегратсия қилиниши керак. Бу унга ҳудудни масофадан назорат қилиш ва ҳуқуқбузарлик шароитини тезда аниқлаш имконини беради.

6.2. "Маҳалла еттилиги" билан ўзаро ҳамкорликни кучайтириш

Президент ташаббуси билан жорий этилган "Маҳалла еттилиги" (Маҳалла раиси, профилактика инспектори, ҳоким ёрдамчиси, ёшлар етакчиси ва бошқалар) ҳамкорлигини кучайтириш лозим. Ҳуқуқбузарликнинг ижтимоий-иқтисодий сабабларини (ишсизлик, камбағаллик, оилавий ажримлар) бартараф этишда профилактика инспектори ҳоким ёрдамчиси ва хотин-қизлар фаоли билан биргаликда умумий профилактика чораларини кўриши шарт.

6.3. Аналитик профилактикага ўтиш

Профилактика инспектори шунчаки содир бўлган воқеани расмийлаштирувчи шахс эмас, балки **ҳудуднинг криминоген вазиятини таҳлил қилувчи аналитик** бўлиши лозим. Ҳафталик ва ойлик жиноятчилик динамикаси таҳлил қилиниб, айнан қайси кўчада ёки вақтда жиноят кўп содир бўлаётган бўлса, ўша ерга патруллик ва тарғибот кучайтирилиши керак.

Ривожланган давлатлар тажрибасида умумий профилактика **"Соммуни-ти полисинг"** (Аҳоли билан ҳамкорликда тартибни сақлаш) тамойилига асосланади. Масалан, Буюк Британия, Япония (Кобан тизими) ва АҚШ каби давлатларда полиция инспекторининг асосий вазифаси жазолаш эмас, балки аҳолига ижтимоий хизмат кўрсатиш ва улар билан доимий дўстона мулоқот ўрнатиш ҳисобланади.

Ўзбекистонда ҳам профилактика инспекторининг қиёфасини "жазо берувчи" органдан **"маҳалланинг ҳуқуқий ҳимоячиси ва кўмакчиси"** қиёфасига тўлиқ ўзгартириш умумий профилактика самарадорлигини кескин оширади.

Хулоса қилиб айтганда, профилактика инспекторлари томонидан ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасини такомиллаштириш — мамлакатда тинчлик ва барқарорликни таъминлашнинг энг бирламчи кафолатидир. Ушбу йўналишда ҳуқуқий асослар етарли даражада яратилган бўлиб, эндиликда асосий эътиборни уларни амалиётга тўғри ва самарали тадбиқ этишга қаратиш лозим.

Илмий-амалий таҳлиллар асосида қуйидаги **тавсиялар** илгари сурилади:

Қонунчиликни такомиллаштириш: "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонунга рақамли профилактика ва кибер-маконда умумий профилактикани амалга ошириш нормаларини киритиш.

Юкламани камайтириш: Профилактика инспекторларини ўзларига тегишли бўлмаган ортиқча мажбуриятлар ва ҳисоботлардан тўлиқ ҳолос этиш.

Малака ошириш: Инспекторларнинг психология, конфликтология (низоларни бошқариш) ва ИТ-технологиялар бўйича билимларини доимий равишда ошириб бориш.

Рағбатлантириш тизими: Ўз ҳудудида умумий профилактикани тўғри ташкил этиб, жиноятчиликни нолга туширган инспекторларни моддий ва маънавий рағбатлантиришнинг янги механизмларини жорий этиш.

Фақатгина кучли ҳуқуқий асос, замонавий технологиялар ва халқ билан ҳамжиҳатликдаги фаолият орқали биз ҳар бир маҳаллани ҳуқуқбузарликлардан холи хавфсиз ҳудудга айлантира оламиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1.Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.
- 2.Ўзбекистон Республикасининг "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонуни.
- 3.Ўзбекистон Республикасининг "Ички ишлар органлари тўғрисида"ги Қонуни.
- 4.Ўзбекистон Республикаси Президентининг соҳага оид Фармон ва Қарорлари.
- 5.Криминология ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси: Дарслик. - Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси.

INNOVATIVE
ACADEMY